

Neven Ušumović

Zamka sakralnosti

Béla Hamvas, *Scientia sacra*, Ceres, Zagreb, 1995.

Hamvaseva žena, K. Kemény, kaže da je Hamvas u vrijeme kada se nešto od njegovog djela proširilo u javnosti, dobio i svoje prve vjernike-sljedbenike koji su u njegovoj riječi nalazili konačnu objavu skrivene istine. Hamvas je prepoznao takve ljude i tražio od svoje žene da ih ostavlja pred vratima kada bi mu dolazili. S ironijom, zvao ih je "okultistima".

Bio bi to jedan, u posljednje vrijeme mnogo prošireniji tip ljudi, koji je podlegao, kako prevoditeljica Jadranka Damjanov u predgovoru hrvatskom izdanju ove knjige kaže, "zamki Hamvasevog stila". Drugi bi bio tip ljudi, nažalost mnogo raznovrsniji, onaj koje Hamvasev stil nije zaludio, nego odbio - ali na njih je Hamvas računao: izazivajući ih svojom isključivošću, iskušavajući njihovu snagu suočavanja s utemeljenošću vlastitog identiteta i povijesnog nasljeđa koje mu leži u osnovi; ujedno iskušavajući ih pozicijom iz koje izvire njegov "stil", pozicijom svevideće, univerzalne, budne i stoga najmoćnije Riječi. Ali nije li time Hamvas sam sebe uvukao u zamku, brišući stilom povijesno mjesto čina vlastitog pisanja? S ovom "zankom sakralnosti" kosi se bilješka s kraja teksta i tjera na ponovno sagledavanje cijelog djela: "kolovoz 1943 - veljača 1944."

Drugi vid zamke sakralnosti vodi djelomičnom rasvjetljavanju ovog problema. Hamvas nastupa s univerzalnom riječju, riječju objave koja u cjelokupnoj sakralnoj baštini drevnog čovječanstva vidi Jedno: jedan Logos, jedno znanje, jednu budnost, jedan sakralni poredak koji Hamvas naziva bitkom. Napad na ovu univerzalnost glasio bi: "Nije li to tek još jedan eruditivni egzibicionizam, subjektivna kombinatorika, toliko puta već viđena u kontinuitetu zapadnjačkog aleksandrizma? Nije li najbolji dokaz tome upravo toliko uočljiva moć 'stila', koja nas, na kraju krajeva, upućuje na to da je Hamvas ustvari 'literatura', a ne legitiman znanstveni iskaz?" Da, naravno, literatura - odgovorio bi Hamvas kinički - ali dobra, za razliku od znanosti koja je loša literatura. "Velike stvari zahtijevaju da se o njima šuti ili govori s veličanjem: veličanjem, to znači s nedužnošću - kinički" - citirat će Hamvas Nietzschea u svojoj *Filozofiji vina*.

Mada se Hamvas i Nietzsche u mnogočemu razlikuju s obzirom na misaona područja koja otkrivaju, uvjeti kroz koje se ostvaruje njihov stvaralački čin, upravo i zbog povijesne situacije,

podudaraju se. U eseju "XX. stoljeće" Hamvas oduzima sebi i najmanju pomisao na auru mudraca, sakralnog subjekta. Povijesna situacija osuđuje svako djelo na području uske, minimalne djelotvornosti, čije granice upućuju na osamljenost i pojedinačnost svakog pokušaja obnove drevnih osnova zajednice. U Kristu Hamvas prepoznaje najčistiju figuru takve situacije, koja se očituje u dva osnovna lika: prihvaćanju patnje i medijalnosti - propusnosti, otvorenosti za sukob sila koje ulaze u osnovu postojanja i čine njegov poredak. Ono što se kasnije institucionaliziralo kao kršćanstvo, s tim, naravno, nema veze.

Hamvasev jezik je u svojim najvišim trenucima i muzika, i plastika, i "literatura", i znanje, i objava. Pisanje je samo poziv, ono o čemu Hamvas piše, u tome se mora sudjelovati. Njegovo pisanje nosi sobom tu reverzibilnost: trag je sudjelovanja i otvoreni poziv za pridruživanje. Medijalnost podrazumijeva samoiskustvo - onog što se tek djelomično može osvijetliti riječima.

Dobro. Ali što je sa zamkama? Zamke su na polovima ovog raspona, nazovimo jednu zamkom stila, obilježivši time otrgnuće pisanja u hirovito, subjektivno, isključivo nametanje poziva, namjesto njegovog otvaranja; drugu nazovimo zamkom sakralnosti kao otrgnuća od vlastitosti, od samoiskustva, u idili iščitanog i zamišljenog poretka. Obje zamke naći ćemo u Hamvasa, i koliko čitatelj u njih pada, toliko još više sâm Hamvas; u njegovom kasnijem djelu (spomenuo bih samo *Kap prokletstva*, neke eseje u *Patmosu* te *Apokaliptični monolog*) naići ćemo na obračune s ovim stranputicama, njihovo nadilaženje uvijek dodirne točku koja zahtijeva obnovu, novi vid samoiskustva.

Fu Hsiju, prvom kineskom kralju, Nebo je darovalo umjetnost pisanja. Dobijeni znaci pisani su na pijesku. Gesta čuvanja ovog znanja čini mi se važnijom od onoga što je slovima Hamvas zapisao. Povijesni trenutak kada je Hamvas pisao ovo djelo onaj je kada je Ivo Andrić pisao *Na Drini ćupriju*, onaj u kojem se otac "fikcijâ" Danila Kiša osjećao pozvanim da kao Nojeva barka ponese sobom makar najsitnije samoiskustvo ljudskog života. U *Scientiu sacru* treba ulaziti kao u Nojevu barku i pozdraviti Hamvasa kao pravog domaćina. Ništa više. Izlazak se podrazumijeva. Nebo valja imati nad glavom.